AKADEMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Şubat – Nisan 2005
Yıl : 6 Sayı : 24

JOURNAL OF ACADEMIC STUDIES

February – April 2005
Volume : 6 Number : 24

Maestro

Akademik Araştırmalar Dergisi 2005, Sayı 24, Sayfalar 109-126

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında
II. Abdülhamid Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları

Mehmet Salih ARI*

GİRİŞ

Yahudiler M. Ö. 586'da önce Babil'e sürülmüşler; II. ve IV. asırlarda ise Romalılar ve Hıristiyanlar tarafından ikinci defa ülkelerinden kovulmuşlardır. Böylece, Yahudiler için *"Diaspora"* hayatı başlamış ve bunun sonucunda da Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarına dağılmışlardır. Ancak gittikleri pek çok yerde, özellikle Hıristiyan ülkelerinde daima ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmüşler ve horlanmışlardır. İş bununla da kalmamış, 1290'da İngiltere'den, 1394'de Fransa'dan (kısmen), 1492'de İspanya'dan, 1496'da ise Portekiz'den tamamen kovulmuşlardır. Bu baskılar ve sürgünler sonunda pek çok Yahudi, Doğu Avrupa'ya ve bilhassa Osmanlı Devletine sığınmıştır.[1] Fakat XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Yahudiler, Osmanlı Devleti için problem olmamışlardır. Yahudilerin Filistin'e göçü meselesi, şimdiye kadar değişik çalışmalara konu olmuştur. Ancak bu çalışmada, araştırmacıların daha önce ulaşamadıklarını düşündüğümüz Yıldız Arşivi Fonu ve diğer fonlarda bulunan çok sayıda yeni arşiv belgeleri ile konu ele alınmıştır. Bunun yanında daha önceki araştırmalarda yer alan bazı belgelerde okuma hataları tesbit edilmiş ve belgeleri okumada mukayese imkanı doğmuştur.

Çalışmamızda, bazı belgeleri özetledik; bazılarını olduğu gibi aktardık. Ancak söz konusu bütün belgeleri değerlendirmeye tabi tutmaya çalıştık. Bazı belgeleri olduğu gibi aktarmadaki amacımız, belgelerde bulunup da bizim vurgulamadığımız ve dikkatimizi çekmeyen bazı hususların okuyucu ve araştırmacılar tarafından farklı açılardan yeniden değerlendirilmesinin sağlanmasıdır.

Yahudilerin Filistin'e Göçü Meselesinin Ortaya Çıkışı

Yahudilerin Filistin'e göç etme tarihinin başlangıcı binlerce yıl öncesine kadar gitmektedir. Ancak XIX. yüzyılın son çeyreğine gelinceye kadar, Osmanlı Devletinin gündeminde Yahudi bağlantılı bir Filistin meselesi yoktu. Bu dönemde, hatta devletin yıkılışına kadar Osmanlı Devleti'nin Filistin toprakları dışında bulunan bölgelerindeki Yahudiler rahat bir azınlık olarak yaşadılar. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde herhangi bir bölgede çoğunluğu oluşturmadıklarından ve ayrılıkçı bir hareket de geliştirmediklerinden Osmanlı tebeasından olan Yahudilerle devletin ciddi bir sıkıntısı olmamıştı.[2]

Filistin'de Musevîlerden oluşan koloniler meydana getirmek ve daha sonra orada bir Yahudi devleti kurmak düşüncesi, 1880 yıllarında dünya siyasetine giren Siyonizmden kaynaklanmıştır. Rusya dahil olmak üzere tüm Avrupa'da alevlenen Yahudi aleyhtarlığının (antisemitizm) aşırı boyutlara ulaşmasıyla Ya-

hudiler baskı ve zulüm altında kalmışlar, hatta çokları hayatlarını yitirmişlerdir. Bu yüzden Yahudiler, Arz-ı Mev'ud olarak gördükleri Filistin'e göç etmek ve orada yerleşmek için arayışlar içerisine girmişlerdir.

Filistin toprakları üç semavî din mensupları tarafından mukaddes kabul edilmektedir. Özellikle Yahudilik ve Hıristiyanlık bu topraklarda doğmuştur. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin topraklarında emelleri olan Rusya, Fransa ve İngiltere gibi büyük devletler Filistin'in dini özelliğini istismar ederek Osmanlı Devleti'ni yıpratma yoluna gitmişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti bütün zorluklara rağmen baskılara boyun eğmemiştir. Bununla birlikte kutsal topraklarda her devlet kendi dinî ve siyasî nüfuzunu genişletmek için uğraşmıştır.

Avrupa devletleri için çözüm bekleyen bir mesele olan Yahudilerin durumu konusunda farklı çözüm önerileri üzerinde durulmuştur. *Asimilasyon, yok etme* (soykırım), *baskı ve zulüm uygulayarak kaçmalarını sağlama* ve nihayet *sürgün* akla gelen çözüm yollarından bazıları idi. Bunlardan asimilasyonun netice vermeyeceğine inanılıyordu. Soykırım ise biraz imkansız görünüyordu. Yahudileri toptan bir yere sürmek isteyen bu devletler, Afrika'daki Uganda ya da Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Filistin toprakları üzerinde kafa yormaya çalışıldı. Uganda'yı Yahudiler istemediğinden geriye Filistin kalıyordu. Bu çözüm yolu hem Yahudilere hem de Düvel-i Muazzama'ya uygun görünüyordu.[3] Böylece Yahudileri Filistin'e yerleştirme düşüncesine ağırlık verildi.

XIX. asırda, Filistin'de Yahudi Devleti kurulması fikrinin en revaçta olduğu ülke İngiltere idi. Bunun şampiyonluğunu ilkin bir İngiliz vatandaşı Yahudi Moses Montefiore yapıyordu. Montefiore, Londra'daki Yahudilerin şefi idi. İngiliz kraliçesi Victoria, 1837 de ona "Sir" ünvanını vermiş, böylece o Batı Yahudilerinin üstadı haline gelmişti. Birkaç kez Kudüs'ü ziyaret etti. Osmanlı Sultanı ile görüşerek, burada yeni inşaat faaliyeti ve Yahudi yerleşimi için izin almaya çalıştı. Siyonizm'in tarihinde ilk defa, İngiltere'nin himayesinde Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması fikrini 1839'da M. Montefiore ortaya atmıştı. Bu sırada Filistin ve Suriye Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın elinde bulunuyordu. Fırsattan istifade ile Filistin ve Mısır'a gelen Montefiore, Filistin'de Yahudi kolonileri kurulması için M. Ali Paşa'ya ciddi bir plan sunmuş, fakat, Mısır kuvvetlerinin Suriye ve Filistin'i boşaltması sonucu bu plan akîm kalmıştır.[4] Yahudi Devleti'nin kurulmasına zorunlu ilk başlangıç olarak koloniyal yerleşimler üzerinde ısrar eden Montefiore, ne yapıp yapıp arazi satın almak peşine düşmüştü. Gayretleri sonucu, Kudüs'ün batısında bir alanı satın almaya muvaffak olmuş, zirai kolonizasyonu için ilk teşebbüsü gerçekleşmişti.[5]

II. Abdülhamid (1876-1909), saltanatının ilk yıllarında Filistin'de Yahudi iskanına dair bir problemle karşılaştı. Padişah'a bu konuda İngiliz Hıristiyan mistik, seyyah ve eski bir diplomat olan Laurance Oliphant bir teklif sundu. Oliphant'ın bu teklifi yıllar sonra Siyonist lider Teodor Herzl'in yaptığı ve Siyonizmin ilk hedeflerinden biri olan Filistin'e Yahudi yerleştirme planıyla bir

çok benzerlikler arz etmekteydi.[6] Oliphant'ın II. Abdülhamid'e sunduğu lâyihada Yahudilerin Filistin topraklarına yerleştirilmeleri teklif ediliyordu.[7]

Siyonizm hareketi ortaya çıktığı zaman Filistin'in Osmanlı yönetiminde bulunması Siyonistlerin tüm girişimlerinin Türkiye üzerinde yoğunlaşmasına sebep oldu. Siyonistler önce II. Abdülhamid, daha sonra ise iktidarı padişahtan devralan İttihad ve Terakki ile müzakerelere oturdular. Filistin'de bir Musevî yurdu kurulması için Osmanlıların onayını almak isteyen Siyonistler Osmanlı hükümetine bir dizi yararlı işlerde bulunmayı va'd ettiler. Önce belli bir meblağ karşılığında Filistin topraklarını satın almayı, ardından da Düyûn-ı Umumiyye'nin kendileri tarafından konsolidasyonunu teklif ettiler. Theodor Herzl başkanlığında bir heyet iki defa II. Abdülhamid nezdinde girişimde bulundu ve Herzl 1901'de sultanla görüştü. Padişah, zulümden kaçan Yahudilere Osmanlı topraklarında yerleşme müsaadesi vermekle birlikte Filistin'de yurt kurmaları yolundaki tasarıyı kabul etmedi; Filistin'de toprak satın almalarını yasaklamak, hac maksadıyla Kudüs'ü ziyaret edeceklere sadece geçici izin vermek, vize koymak gibi uygulamalar getirdi.[8] Herzl'e göre, Musevîler toplu halde kendilerine ait olan bir ülkeye göçmeden Yahudi sorunu çözümlenmeyecekti. Zengin Musevîler bir araya gelir de muazzam bir servet toplanabilirse, Filistin topraklarını satın almak işten bile değildi.[9]

Musevîlerin, Filistin'e yönelik yerleşme, yurt edinme ve bağımsız bir Yahudi devletini kurma operasyonları Temmuz 1882'lerde resmen başlamıştır. Önceleri Batılı Yahudi zenginlerin Filistin'den para ile Yahudiler için Osmanlı'dan toprak satın alma girişimleri ile başlayan bu operasyonlar, Siyonizm'in lideri Theodor Herzl'in 1896-1902 yılları arası beş defa İstanbul'u ziyaret ederek amacına ulaşmak için yaptığı girişimlerle yeni bir boyut kazanmıştır.[10] II. Abdülhamid Theodor Herzl'in her teklifini -vaat ettiği para ve medya desteğine rağmen- kesin bir dille reddetmiş, padişah, arkadaşı Newslinski aracılığı ile Theodor Herzl'e şu ültimatomu göndermişti:

"Eğer Bay Herzl, senin arkadaşın ise ona söyle, bu meselede ikinci bir adım atmasın. Ben bir karış dahi olsa toprak satmam. Zira bu vatan bana değil, milletime aittir. Milletim bu vatanı kanlarıyla mahsuldar kılmışlardır. O bizden ayrılıp uzaklaşmadan, tekrar kanlarımızla örteriz. Benim, Suriye ve Filistin alaylarının efrâdı birer birer Plevne'de şehit düşmüşlerdir. Bir tanesi bile geri dönmemek üzere hepsi muharebe meydanında kalmışlardır. Devlet-i Aliyye bana ait değil, Türk milletinindir. Ben onun hiçbir parçasını verememem. Bırakalım Musevîler milyonlarını saklasınlar, benim imparatorluğum parçalandığı zaman onlar Filistin'i hiç karşılıksız ele geçirebilirler. Fakat yalnız bizim cesetlerimiz parçalanarak, bu ülke taksim edilebilir. Ben, canlı bir beden üzerinde ameliyat yapılmasına asla müsaade edemem."[11]

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında Yahudilerin Filistin'de Kolonizasyon Girişimleri

Siyonistler, bir taraftan Osmanlılarla müzakerelere devam ederken, diğer yandan da Filistin'de kolonizasyona giriştiler ve tarımsal yerleşim merkezleri

kurmak suretiyle taraftarlarını Arz-ı Mev'ud'da iskan etmeye çalıştılar. Osmanlı arşiv belgeleri ışığında meseleye bakıldığında, II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarından itibaren Yahudilerin gayelerini bildiği ve onlara karşı önlemler aldığı görülmektedir:

"Beyrut Vilâyeti dahilinde Safed Kasabası'nda bulunan ve Hayfa'ya gelen dört yüz kırk ecnebî Musevînin istid'aları vechile tâbi'iyet-i Devlet-i Aliyye'ye kabulleri istîzânını hâvî reside-i dest-i ta'zim olan 20 Zilhicce 1308 tarihli tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhileri manzûr-ı âlî oldu. Musevîlerin Kudüs civarında ictima' ve iskân etmeleri ileride orada bir Musevî hükümeti teşekkülünü intac edebileceği mülâbesesiyle kat'â caiz olmadıktan başka zaten Memâlik-i Şahane arazi-i hâliyeden ma'dûd olmadığına ve medenî Avrupalıların memleketlerinden tardettikleri eşhâsın Memâlik-i Şahâneye kabulüne bir sebeb olmayub hususiyle ortada bir Ermeni fesâdı mevcud iken bu suret asla caiz olamayacağına nazaran ne merkûmenin ne de sair Musevîlerin kabul olunmayarak Amerika'da iskan etmek üzere geri gönderilmeleri zımnında ba'demâ ayrı ayrı ma'ruzâta hacet kalmayacak surette Meclis-i Vükelaca umumî bir karar ittihazıyla bâ-mazbata arz ve istizân-ı keyfiyet olunması muktezâ-ı İrâde-i Seniyye-i Cenâb-ı Hilâfet-penâhî'den bulunmuş ve binaenaleyh tezkire-i sâmiye-i vekalet-penahileri takımıyla iade edilmiş olduğundan olbabda emrü ferman hazreti men lehü'l-emrindir. 21 Zilhicce 1308. Serkatib-i Hazret-i Şehriyarî Süreyya."[12]

Padişah, Avrupa'nın memleketlerinden kovdukları Yahudileri Osmanlı Devletine yerleştirmenin haklı bir sebebinin olmadığını ve ortada bir Ermeni fesadı tehlikesi varken bir de Yahudileri kabul etmenin devletin geleceği açısından tehlikeli olduğunu belirtmektedir.[13]

Yine arşiv belgelerine bakıldığında, Avrupa'da soykırıma uğratılan, kovulan Yahudilerin Osmanlı Devleti içerisinde diğer milletler gibi sulh ve sükun içerisinde yaşadıkları görülmektedir. Hicri 1308 (m.1890)'de devrin sadrazamı Kamil Paşa, Kudüs Hahambaşılığından gelen arzuhale bir tezkire[14] ilave ederek, Kudüs'te bulunan Musevîlere i'âne toplanmasına müsaade edilmesini ve Padişah'ın da onlara yardımda bulunmasını talep etmiştir: "...Kudüs'te mütemekkin ecnebi Musevîlere Avrupa'dan daima iâneler gönderilmekte ise de tebaa-ı Devlet-i Aliyye'den olan Musevîler pek zaruret ve meskenet içinde ve muhtac-ı i'âne bir halde olduklarından saye-i refahvâye-i Hazreti Cihanbânî'de bunların da def'-i zarûretleri için milel-i sâire hakkında şayan buyurulan inâyât ve iânât-ı seniyye cümle-i celilesinden olarak muhtâcîn-i merkûmeye bir miktar atiyye-i seniyye ihsanı şan-ı mekârim nişân-ı 'âliye cesbân ve tâife-i Musevîye 'indinde mûcib-i minnet ve şükran olur ise de olbabda her ne vecih emrü ferman buyurulur ise hükm-i âlisi infâz olunur efendim."[15]

II. Abdülhamid, Filistin'e yerleşmek isteyen Siyonistleri başından beri ciddiye almış ve saltanatı boyunca bu konuda istikrarlı bir siyaset izlemiştir.[16] Dünyanın değişik yerlerinde faaliyet gösteren Siyonistler ve onların muhalifleri hakkında devamlı bir şekilde haberler almaya çalışmıştır. Meselâ Newyork'ta tertib olunan bir mitingde Rahip Faust'un Filistin'de bir Yahudi hükümeti teşki-

lîni istihfaf ettiğine dair gelen tahrirât devrin sadrazamı tarafından Padişah'a şu şekilde takdim edilmiştir: "Arz-ı Filistin'de bir Yahudî hükümeti teşkilî tasavvurunun alafranga Eylül'ün on birinci günü Newyork'da tertib olunan bir mitingde Rahip Faust tarafından irad olunun nutukta istihfâf edildiğine ve olbabda bazı ifâdâta dair Newyork Şehbenderliği'nden alınan tahrirat suretiyle melfûfu Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle me'an arz ve takdim kılındı efendim. 12 Cemaziyelevvel 1315"[17]

Yahudilerin Filistin'de bir hükümet teşkili konusunda attıkları her adım hakkında Osmanlı devlet erkanı tarafından Padişaha bilgi sunulurdu. Mesela Kudüs'te mukîm William H. Rudy adındaki bir Amerikalının Filistin'de bir Yahudi hükümeti tesisi ile ilgili girişimleri konusunda Hariciye Nazırı, Sadaret aracılığıyla[18] Padişah'a şu tezkireyi sunmuştur: "...Kudüs-i Şerif'de mukîm olup ahîren Amerika'ya avdet etmiş olan William H. Rudy nâm Amerikalının arz-ı mezkûr kurâsından biri dahilinde bundan on altı sene evvel tesis edilmiş olan bir Yahudî müsta'meresinde el-hâletu hâzihi yüz doksan dört nüfusu mevcud bulunmuş olduğu ve erkân-ı Mûsevîyûn için arz-ı Filistin'in intihabı vasiyetnâme-i atîk-ı Mûsevî'nin tatbiki maksadına mübteni olup işbu maksadın süratle hiyez-i husûle isâl edilmekte idüğünü ve hatta Kudüs-i Şerif'in şimdi bir Yahudî beldesi halini kesb eylediğini ve bu musta'mere umûru için ağniya-yı Musevîye tarafından birçok iânât verilmekte idüğünü ve kendisinin Amerika'ya avdeti hükümat-ı muctemi'aya tabi' Massachusetts hükümeti dahilinde kâin Sipringfield şehrine mensub bir Mûsevî kadını tarafından bu yolda teberru olunan elli bin doların ahz ve sarfına Kudüs-i Şerif Amerika konsolosu tarafından min cihetin muhalefet edilmekte olmasından mütevellid ihtilafın faslı emeline mübteni bulunduğu ve musta'merât-ı mezkûreye misyonerlerin duhûlüne mumânaat eyliyeceklerini ve kendisiyle beraber bir takım Amerika Yahudilerinin tavattun etmek üzere arz-ı mezkûre gideceklerini bazı eşhâsa beyan eylemiş olduğuna dair mezkûr şehbenderlikten bu kere ahz olunan 20 Teşrin-i Sanî 1313 tarihli ve üç numerolu tahrirâtın sûreti dahi leffen arz ve tesyir olunmağla emrü ferman hazreti veliyyü'l-emrindir. 1 Şaban 1315"[19]

II. Abdülhamid Filistin'deki arazilerin yabancılara satımı ile ilgili bütün haberleri değerlendirmekte ve gereken tahkîkâtı yaptırmakta idi. Bu cümleden olmak üzere Mısırlı Aziz adındaki bir şahsın Kudüs'de bazı hilelerle arazi satın aldığını haber alan Padişah, sadarete gereken tahkîkâtın yapılmasını emreder. Bunun üzerine Sadaret gereken soruşturmayı yaptıktan sonra Padişah'a şöyle bir tezkire arz eder: "10 Ramazan 1315 tarihli tezkire-i husûsiye-i atûfîleriyle tebliğ olunan irade-i seniyye-i Hazreti Hilâfetpenâhî mantûk-ı münifine tevfikan Mısırlı Aziz'in geçen sene Kudüs taraflarını dolaşarak nâib ve müfti ve vücûh-ı belde ile mülakât eylediğine ve urbân-ı Mısrıyye'den bir takım hile ile dahil-i livada arazi aldığına ve saireye dair vuku' bulan ihbarât üzerine edilen isti'lâma cevaben Kudüs-i Şerif Mutasarrıflığı'ndan gelen telgrafnâme arz ve takdim kılınmıştır efendim. 11 Ramazan 1315."[20] Kudüs Mutasarrıflığı'ndan gelen şifreli

telgrafta ise Mısırlı Aziz'in Kudüs'te dolaştığı sırada kimlerle ne şekilde görüştüğü ve ne faaliyetlerde bulunduğu ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

Diğer taraftan kutsal toprak olarak kabul edilen Filistin topraklarında birçok devlet kendi dinî nüfuz alanını genişletmek için uğraşmaktaydı. Almanya devleti bir ara Davûd (a.s.) mezarının yanı başındaki arsayı satın almak istemiş fakat orada bulunan Osmanlı yetkilileri, bu arsanın satılmasının caiz olamayacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki Sadaret tezkiresi şöyledir: "....21 Cemadiyelula 1316 tarihli tezkire-i husûsiye-i atûfîleri alındı. Zikrolunan arsa hakkında Kudüs Mutasarrıflığı'na sebk eden isti'lâma cevaben gelen telgrafnameler leffen arz ve takdim kılındı. Sûret-i iş'âra nazaran bu arsanın zürriyet vakfı olması cihetiyle satılması caiz olamayacağı gibi Hazreti Davud'un (a.s.) merkadi ittısalinde olduğundan orası ecânib eline geçerse kilise yapılacağına nazaran mahzuru meydanda olup Almanya Sefareti baş tercümanının bu arsa hakkında vuku' bulan müracaatı üzerine de bu arsa zürriyet vakfı olduğundan satılması caiz olamayacağı ve sahibi dahi orada bulunmadığı cevabı verilerek mahzur-ı diğerden bahs olunmamış ve zikrolunan telgraf husûsunca Almanyalıların istinâd etmekte oldukları Dersaadet'ten Rusya ve İngiltere'ye mümted olan telgraf hutûtunun şerâit-ı te'sisiye ve sûret-i idaresi derdest-i tahkîk ve muhabere olmasıyla neticesinin arz-ı hak-ı pay-ı âlî kılınacağı derkâr bulunmuştur efendim. 24 Cemadiyelûlâ 1316."[21] 1881 ve 1882 yıllarında Rusya'dan Filistin'e aniden başlayan ve büyük yekûn teşkil eden Yahudi göçleri, Osmanlı Devleti'nin dikkatini çekmekte gecikmemiş, hükümeti tedbirler almaya sevketmişti. Bununla ilgili olarak, Temmuz 1882'de Osmanlı Hariciye Nezâreti bünyesinde oluşturulan bir komisyonda durum müzakere edilir. Söz konusu müzakere sonucunda Osmanlı sınırları dahilinde Yahudi göçleri yasaklanır.[22] Buna rağmen Yahudi göçmenler bir yolunu bulup Filistin topraklarına yerleşmeyi başarıyorlardı. Bu yüzden Osmanlı Devlet erkanı Filistin'e onların girişlerini yasaklama yönünde kararlar almıştır. Musevî muhacirlerin kutsal topraklarda kesinlikle yerleşmemelerini sağlamak amacıyla gerekli kişi ve kurumlara direktifler verilmiştir. Fakat ziyaret amacıyla gelen yabancılara belli bir süre seyahat etme imkanı tanınmıştır. Onların ziyaret süreleri sınırlandırılmıştır.[23] Buna rağmen bu konuda bazı su-i istimaller görülmüş, ziyaret gayesi ile gelen bazı Musevîlerin orada yerleştikleri gözlemlenmiştir. Bu konuda Sadaret'in, Dahiliye, Hariciye ve Defter-i Hakanî nezaretlerine gönderdiği aşağıdaki tezkire manidardır:

"Muhacirin-i İsrailiye'nin arz-ı Filistin'e men'-i duhûlü ve muteferri'âtı hakkında ittihaz olunan mukarrerâtdan tatbikatınca bir çok su-i istimalat ve tevilat vuku' bularak ve muhacirîn-i Musevîyenin arz-ı Filistin'e ziyaret bahanesiyle yerleşmemesi hakkındaki takayyudât mürur-ı zaman ile kesb-i hıffet ederek ziyaret tarikiyle gelen Musevîlerin bir suretle yerleşib kaldıkları Kudüs Mutasarrıflığı'nın işaratından anlaşılmasıyla ba'deizin arz-ı Filistin'e muhacirin-i Musevîyenin her ne suretle olursa olsun duhûl ve kabulü kat'iyen tecvîz olunmayub bu babdaki memnu'iyyet-i kat'iyenin temin-i muhafazası esbabının istihsaline ve edna mertebe rahavet ve su-i istimale cüret eden me'mûrîn-i dev-

letin şediden mesul tutulmalarına fevkalade itina ve dikkat olunmakla beraber öteden beri yerleşmiş olan ve duhul ve kabulü memnu olmayan Osmanlı ve ecnebi Yahudilerin muamelât-ı tasarrufiye ve intikaliyece ve emlak ve arazileri üzerine ebniye ve sükna ihdas ve inşasınca sair sufûf-i tebaadan olan emlak ve arazi ashabı misullû ahkam-ı kanuniyenin tayin ettiği hak ve salahiyetten istifade eylemeleri ve muayyen olan tekâlif ve vezaif ile mükellef tutulmaları ve arz-ı Filistin'de emlak ve araziyi Yahudilere icar ve füruht etmek yüzünden umum ashâb-ı arazi ve emlak müstefid olacağı cihetle mıntıka-ı memnua dahilindeki emlak ve arazi alım ve satım muamelatında müşteri ve mefrûğun leh gerek Yahudi gerek Müslim ve İsevî olsun eğer iştira edilecek şey dahil-i şehirde ise orada arz-ı Filistin'e muhaceretleri Musevîlerin ikametine müsaade etmeyeceğine ve haric-i şehirde ise orada Musevî mültecilerini yerleştiremeyeceğine dair taahhüdü havi almasını karar-ı sabık iktizasından olan beyannamenin ahzi suretinin usul ittihazı hususunun Suriye ve Beyrut vilayetleriyle Kudüs Mutasarrıflığı'na ve Defter-i Hakanî ve Nezaret-i Celilelerine tebliği ve Defter-i Hakanî Nezaret-i Celilesine tabliği... "[24] Sadarete gönderilen bir marûzâttan da anlaşıldığı gibi Banker Rothschild gibi bazı Yahudi bankerleri Şam, Beyrut ve Kudüs'te toprak satın alarak Rusya'dan ve diğer Avrupa devletlerinden Yahudiler getirtip o topraklarda yerleştirmişlerdir. Bu Yahudiler daha sonra Osmanlı tabiiyetine girerek vergilerini ve askeri hizmet yerine geçen vergilerini (bedelât-ı askeriye) öderlerdi. Mahalli yöneticiler tarafından bir zorlukla karşılaştıklarında durumu Osmanlı hükümetine bildirerek bir çözüm yolu bulmaya çalışmışlardır.[25] Hükümet de gereken tahkîkatı yapardı. Suriye ve Beyrut vilayetleriyle Kudüs Mutasarrıflığı'na gönderilen aşağıdaki Sadaret tezkiresinde bu konuda aydınlatıcı bilgiler bulunmaktadır: "Oralarda meskûn Musevî muhacirlerinin umûr-i vaki'alarında tas'îbât gösterildiğinden mazhar-ı ma'delet olmaları istid'a edilmektedir. Arz-ı Filistin'de Yahudi muhacirlerinin iskanı memnû' idüğü ma'lûm olub bu muhacirler memnûiyetten evvel gelib de mi iskan edilmiştir ve memnuiyetten sonra gelenler var ise iskanlarına ne suretle cevaz verilmiştir ve bunlar kaç karyede ne kadar hane ve nüfusdan ibarettir ve tabiiyet-i Devlet-i Aliyye'den midir yoksa tabiiyet-i ecnebiyeden midir ve hangi devlet tabiiyetindedir ve tekâlif-i emiriyelerini i'ta ediyorlar mı ve haklarında gösterildiği beyan olunan tas'îbat neden ibarettir buralarının izahen ve serian iş'arı. 29 Haziran 1315."[26]

II. Abdülhamid, 1878'de Filistin'e Alman göçleri de dahil bütün göçleri yasakladı. Toprak alım-satımını men etti. Fakat 1880'li yıllardan itibaren Sultan'ın gittikçe Almanya'ya meyilli politika takip etmeye başlaması, Filistin üzerinde Almanlara konulan yasakların gevşetilmesine sebep oldu. Yahudilerin Filistin'e göçü, 1883'de yasaklanınca dolambaçlı yollardan birisi olan Alman tabiiyetine girerek Filistin'e geldikleri görüldü. Ayrıca Almanya'nın Kudüs konsolosları, Yahudiler lehine Osmanlı yöneticileri üzerinde devamlı bir baskı unsuru olmuşlardı.[27] Ne var ki Osmanlı devlet adamları araziyi satın alan kişinin Yahudi olduğunu fark ettiklerinde onun Alman tabiiyetinden olup olmamasına bakmaksı-

zın arazi satış işlemlerini durdurma yoluna gitmişlerdir. 10 Temmuz 1319 tarihli Beyrut Vilayetinden Sadaret'e gelen şifreli telgraftan bu konuda aydınlatıcı bilgiler bulunmaktadır: "Beyrut mu'teberânından Corci Musa Sürsuk Akka dahilinde on bin dönüm fidanlık arazisini Almanyalı bir Yahudiye füruht için mukavele istediğinden bu babda Dahiliye Nezaret-i Celilesinden istihsal eylediği 14 Ağustos 1318 tarih ve 162 numerolu tahrirât mucebince mu'âmele-i ferâğiyenin icrasını istid'a ediyor me'zuniyet-i resmiyeye müstenid olan mu'âmelat-ı ferâğiye hakkında bile bir takım kîl ü kâl vaki' olmasına ve mûmâileyh Rusya konsolosu fahri tercümanı olduğundan Rusya konsolosu dahi bu babda tahriren müracaat etmesine nazaran irade-i celile-i Sadaretpenahileri istizân olunur olbabda."[28] Beyrut vilayetine gönderilen cevabî telgrafta, Musevî muhacirlere arazi satışının yasak olduğu ve satış işlemlerinin kesinlikle yapılmaması gerektiği belirtilerek şöyle denilmektedir: "Corci Musa Sürsuk Efendi'nin Almanyalı bir Yahudiye satmak istediği işar olunan arazinin muamele-i ferağiyesinin icra olunmaması ve ba'deizin bu gibi Musevîler namına yahud nam-ı müsteâre alınmak istenilür ise Bab-ı Ali'den bi'l-istizân cevab alınmadıkça muamele ifa edilmemesi lazım gelir."[29] Bunun yanı sıra Almanya tabiiyetinden olan kişilere bile arazi satıldığında oralara Musevî muhacirlerin kesinlikle yerleştirilmemesi şartı koşulmuştur. Bu kararları ihlal edebilecek kuşkulu kişilere arazi satış işlemlerinin yapılmaması yönünde kararlar alınmıştır.[30]

Osmanlı Devleti tarafından Yahudilere arsa satılmaması konusunda alınan bunca karar ve tedbirlere rağmen Yahudilerin değişik hile ve desiselerle Filistin'de arsa satın almayı başardıkları gözlemlenmektedir. Mesela Yıldız Mütenevvia Fonu belgeleri arasında şu bilgilere rastlanmaktadır: "Bâb-ı Alî'de varid olan tezkire-i sâmiyede Baron Roçhild'e [Rothschild] Hayfa kazası dahilinde yirmi iki bin dönümden fazla arazi tefviz edilmemesi ve tasarruf eyliyeceği mahalde yüz otuzdan fazla hane yaptırılmaması karar-ı kat'ı iktizasından iken mûmâileyhin kaza-ı mezkûrde şimdiye kadar mikdar-ı muayyenden ziyade inşa ve o nisbette muhacirin-i memnu'a iskan ettiği ve el-ân inşaatta bulunduğu anlaşılmasına binaen mûmâileyhin taht-ı tasarrufundaki arazinin temdidi zımnında mukaddemen i'zâm olunan memûrîn tarafından fazla olduğu gösterilen arazi hakkında tetkîkât-ı mütemmime-yi sahiha icrası içün...."[31] Denilerek zikredilen Baron Rothschild hakkında gerekli tetkîkât yapılmasına karar verilmiştir. Böyle durumların önüne geçmek için de Osmanlı Devleti gün geçtikçe daha sıkı tedbirler almaya başlamıştır. Beyrut Valiliğinin, Yıldız Sarayı'na çektiği aşağıdaki şifreli telgraf bu konuda ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir: "25 Mayıs 1323 saye-i meâlîvâye-i Cenâb-ı Velinimet-i A'zamide Beyrut'a vukû-ı me'muriyet-i çâkerânemden beri muhacirin-i Musevîye duhûl ve kabulüne meydan verilmemesi ve bilhassa Yahudilere muteallık ferağ muamelesinin mukarrerât ve tebliğât-ı vakı'a ahkamı dairesinde icrası için takayyüdât-ı lazimeye ber muktaza-yı sadakat ve ubudiyet itina ve dikkat edilmekte olduğuna nazaran Taberiye cihetlerinde Musevîlere nâm-ı müstear ile arazi teferrüğü hakkındaki arz ve ihbarın külliyen bîesas ve emsali vechile müretteb müfteriyâttan ibaret

idüğü bedihî bulunmuş ve hatta on sene mukaddem Buyrut'ta müteşekkil Cemiyet-i İsrailiyye şubesi tedâbir-i müttehize tesirâtıyla iki sene evvel lağv edilmiş ve çend gün akdem Kudüs-i Şerif'de birçok arazinin Müslümanlardan Yahudilerin yed-i tasarrufuna geçmesine sebep olan Kudüs Alliance Mektebi müdürünün Fersan dahilinde arazi-i cesime iştira edeceğine dair taraf-ı Sadaret'ten vuku' bulan isti'lam üzerine lede't-tahkîk bunun da kat'iyen aslı olmadığı anlaşılmış olmağla maruzdur ferman. 27 Mayıs 1323 Beyrut Valisi Halil."[32]

Bu arada mesuliyetlerini müdrik olmayan bir kısım memurlar da bazı hilelere başvurarak Yahudilere arsa satılmasına göz yummuşlardır. Osmanlı Devleti farkına vardığında böyle memurlar hakkında gerekli tahkîkât ve muhakemeyi yaparak onları şiddetle cezalandırmıştır. Mesela Yahudilere arsa satışında yardımcı olan Kudüs Evkaf muhasebecisi Ziya Efendi hakkında Kudüs Mutasarrıflığı'ndan Mabeyn Baş Kitâbeti'ne şöyle bir arîza sunulmuştur: "Marûz-u çakerleridir ki Kudüs Evkâf muhasebecisi Ziya Efendi hakkında komisyon-ı mahsûsunca cereyan eylemekte olan ve mûmâileyhin altı yedi senelik su-i istimalâtına mebni daha pek çok zaman devam edeceği reviş-i halden anlaşılan tahkîkâtdan yirmi beş maddenin muamelatı hitam bulmuş olmasıyla mezkûr komisyonca tanzîm olunan fezlekesi evrâk-ı müsbitesi ile beraber Bab-ı Âli'ye ve Şura-yı Devlet'e ve Evkaf-ı Hümâyûn Nezaret-i Celilesine irsal kılınmış ve işbu fezleke-i tahkîkâtın bir sûreti dahi hakkındaki tahkîkât neticesinin arzı mukaddemen tebliğ buyurulan irade-i seniyye-i Hazreti Hilafetpenahi mantûk-ı celilesinden olmasına mebni metviyyen huzur-ı sami-i cenab-ı kitabetpenâhilerine takdim olunmuştur. Mûmâileyh Ziya Efendi'nin en büyük cinayeti müddet-i memuriyetinde yüz binlerce dönüm arazinin ihtirâ' ve tertîbine muvaffak olduğu hiyel-i şer'iyye ve te'vilât-ı nizamiyye sayesinde Yahudilerin ellerine geçmesini temin eylemek olup bu cihet resmen tetkîk olunsa kaffe-i muâmelata sabıkası sübût bularak hakkında eşedd-i mücâzât ile muamele olunacağı derkâr ise de kapatılmış arazi meselelerinin tekrar meydana çıkarılması ecnebiler tarafından şikayet ve sefaretlerce müdâhalât vuku'unu istilzâm ederek devletin başına bir ğaile tevlîd edeceği muhakkak olduğundan bu cihet hasbe's-sadâka meskûtün anh bırakılmış ve şu kadar ki mûmâileyhin taht-ı muhakemeye alınmasına takdim kılınan fezlekedeki mevâdın bir adedi bile kafi ve vafi olacağı derkâr olup ancak İstanbul'da para kuvvetiyle kendini kurtaracağını kendisi burada herkese ilân ve beyan etmekte bulunmuş olmasına ve böyle şeylerin emsali pek de ma'dûm derecelerinde bulunmamasına nazaran hain-i din ve devlet bir şerir-i şakî tiynet olan mûmâileyh Ziya Efendi hakkındaki evrak-ı tahkikiyenin kapatma ve çürütme usullerine tabi' tutulmayarak behemehal Şura-yı Devletçe kamilen tetkikiyle netice-i hasılanın hâk-ı pay-ı şahaneye arzı husûsunun irade ve ferman buyurulması muvafık-ı menfaat-ı devlet olacağı..."[33]

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti'nin, Yahudileri Filistin'e sokmamak ve kutsal topraklarda onlara arazi satışını yasaklamak için kesin karar aldığı Osmanlı Devleti'nin Washington elçisi Ali Ferruh Bey'in 1899 yılında Washington'dan gönderdiği tahrirattan açıkça anlaşılmaktadır: "Musevîlerin Fi-

listin kıt'a-ı şahanesi hakkında beslemekte oldukları efkâr-ı istimlâkiyenin mevki-i icraya vaz'î gerçi müstahîl ise de bu babta cem'-i nukûd ve temin-i nüfuz ve iştira-yı arâ-yı eşirra gibi hayli hazırlıkları görülmekte olması ve bir taraftan da birer ikişer ve bazen otuzar kırkar olcanibe hafiyyen hareket ede geldikleri haber alınarak hükümet-i seniyyeye derhal arz-ı keyfiyetle nezâket-i mesele bertafsîl tefhîm kılınması üzerine ittihaz buyurulan tedâbirden olarak tebaa-ı ecnebiyeden muhacirîn-i Musevîye'nin bi-lâ istisna adem-i kabulü hakkında sefâret-i seniyyeye verilen emir üzerine keyfiyet güç hal ile Amerika hükümetine kabul ettirilmiş ve gazetelerle de ilan edilerek hiçbir taraftan itiraza bile hedef olmamıştır. Ayrıca bir zarf derûnunda olarak takdim-i huzur-ı sâmi-i kitabetpenâhileri kılınan kitabın 476. sahifesinde münderic fıkrâ-yı resmiyede Amerika hükümeti "Musevîlerin arz-ı Filistin'e duhulleri memnû'dur" serlevhası altında "ecnebi Yahudilerin arz-ı Filistin'e duhulleri taht-ı memnuiyete alındığı ve memurin-i Osmaniye'nin muhacirin-i Musevîye'yi karaya çıkmaktan men' etmek üzere emir aldıkları Washington Sefâret-i Seniyyesi tarafından 9 Eylül 98 tarihli nota ile Hariciye Nezaretine tebliğ edilmiştir" diyor. Bundan başka Almanya İmparatoru hazretlerinin Filistin ve Suriye havalisinde bulundukları sırada olcanibe gidecek şüpheli eşhasın pasaportları vize edilmemesi hakkında varid olan emir üzerine refakat-ı kemteranemde bulunan şehbenderlere evâmir ve talimât-ı kat'iyye göndermiş idim. Filistin'e gitmek arzusunda bulunan birçok Yahudinin pasaportları vize edilmemesi üzerine Hariciye Nezaretine şikayet ederler idi. Hariciye Nazırının bu babta bendenize gönderdiği notalara "merkûm Yahudidir, malum-ı alinizdir ki Yahudilerin Filistin'e muhâcereti memnû'dur" yolunda cevap verir ve pasaportlarını vize ettirmezdim. Sükût eder idi. Bir defa yine Suriye'ye gitmek isteyen bir şahsın pasaportu vize edilmediğinden Hariciye Nazır-ı Cedidî şikayet ederek kulunuza yazdığı notada "bu adam ne Yahudidir ne de şüphelidir bilakis pek maruf ve meşhur bir adamdır, binaenaleyh pasaportunun vize ettirilmesini rica ederim" demesi üzerine derhal pasaportun vize edilmesini Newyork şehbenderine emrettim, çünkü Hariciye Nazırının "bu adam ne Yahudidir" sözü Amerika hükümetinin Yahudilere arz-ı Filistin'i sed etmekteki kararımızı "üçüncü defa olmak üzere" tasdik ettiğini müeyyid idi. Hariciye Nazırı devletlü paşa hazretleri tarafına geçende gönderilen tahrirât-ı umûmiyyede haşmetli imparator hazretlerinin Filistin ve Suriye havalisinden müfarakatları hasebiyle şüpheli eşhasa kemâkân dikkat edilmek üzere evvelki memnûiyetin ilgası emir buyurulmuş ve fakat Musevîlerin arz-ı Filistin'e duhulleri hakkındaki memnûiyetten kat'iyyen bahsedilmemiştir. Mamafih şehbenderlere gönderdiğim talimatta Yahudilerin arz-ı Filistin'e duhulleri hakkındaki memnû'iyyetin kemâkân baki olduğunu beyan eyledim, fakat bura Hariciye Nazırı geçende bendenize gönderdiği notada "Amerika'nın Dersaadet Sefiri tarafından aldığım haberde Hariciye Nazırı Paşa arz-ı Filistin için Yahudiler hakkında ayrıca bir memnuiyet olmayıp yalnız ğalebelik olarak ve muhaceret fikriyle gelmeleri münasib olmayacağını beyan eylediği işar olunuyor. Binaenaleyh Musevîler pasaportlarının lütfen vize edilmesi hakkında konsoloslara

evamir-i lazime verin" diyor. Şu hal bendenizi nasıl müşkil mevkide bırakacağını artık merhameten siz tasavvur buyurun. Bunca emek sarfıyla ve gerçekten muvaffakiyet yolunda telakki edilecek surette istıhsal ettiğim bir netice ibraz eylediğim bir hidmet Hariciye Nazırı Paşa hazretlerinin kudret-i baliğa-ı siyasiyelerine böylece kurban olmuştur. Mamafih Hariciye Nazırı Mr. H'ye verdiğim cevapta bu babta hükümetimden talimat beklemekte olduğumu beyan eyledim. Bir taraftan da devletlü paşa hazretlerine yazdığım telgrafta Amerika sefirine söyledikleri sözden bahisle telgrafla talimat taleb eyledim ve bendenizi badema böyle müşkil mevkilerde bulundurmamak için Amerika sefiriyle olan muhaveresinden bendenizi habîr etmesini rica ettim. On beş gündür cevap vermedi. Binaenaleyh hak-ı pay-ı mualla-yı velinimet-i a'zamiye Hariciye Nazırı Paşa kullarından resmen şikayet ederim. Yahudilerin otuzar kırkar olarak bir arada gelmeleriyle bir bir duhûlleri beyninde aynı maksada vusûl için fark olmadığından ve hiç biri muhacir olduğunu bittabi' ikrâr etmeyeceğinden memnuiyet ref' olunur nazır Paşa hazretlerinin şu mutalaa-ı ğafilanelerinden netayic-i muzırra tevellüdü tabiidir. Nazır-ı müşârünileyh hazretleri hilm-i berakî ile muttasıf olduklarından süferânın tahrirî ve şifahî hakaretleriyle han (?) tercümanları denilen eşkıyanın terbiyesizliklerine gerdandade-i inkıyad olup dolayısıyla haysiyet-i hükümet-i seniyyeyi rahnedâr ettikten başka mârrü'l-arz tamiri müşkil güftügûlarla esasen kazanılmış şeyleri de bilmeyerek feda edegeldiğinden Hariciye nazırlarının süfera ile yalnızca konuşmalarından tevellüd eden bu gibi mehâzirin def'i için badema ya Hariciye Nazırı ile bir ecnebi sefirin mülakatı esnasında üçüncü bir memurun bulundurulması yahut her yerde olduğu gibi sefirin sebeb-i ziyareti olan mesele hakkında esna-yı mülakatta not alarak "falanca devlet sefiri bugün şu mesele hakkında böyle dedi ben de şöyle cevap verdim" yolunda o devlet nezdinde bulunan Devlet-i Aliyye sefirine ehemmiyetine göre telgraf veya tahriratla beyan-ı malumat ve i'ta-yı talimât etmesinin mecburî ve adet hükmünde tutulması hakkında müsaade-i merhametade-i zillullahiyi min ğayrı haddin istirhama cüret eylerim.

11 Teşrinievvel 1898 tarihli ve 80 numerolu ariza-ı kemteranemde Amerika sefir-i cedidi Mr. Strauss'un iş bu Filistin meselesinin mürevviclerinden bulunduğundan bahisle ahval ve etvarının nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması lüzûmunu arz eylemiştim. Şu ihtıyat-ı kemteranemin ne derece lazım olduğunu kaziyye-i hazıra pekala isbat etti. Çünkü merkûmun arz-ı Filistin meselesinde gayet hafi ve musırrane ifsadatta bulunmakta olduğunu tekrar temin ve ona göre ihtiyat ve kuyûd-ı ihtiraziyyeye riayet buyurulması istirhamını vazife addederim."[34]

Dönemin Washington elçisi Ali Ferruh Bey'in tahriratındaki ifadelerinde de anlaşılacağı gibi Osmanlı Devleti, belli bir aşamadan sonra Yahudi göçmenleri her ne suretle olursa olsun Filistin topraklarına girmesini yasaklamış, Filistin'e giden şüpheli şahısların pasaportlarının vize edilmemesi yönünde karar almış, Yahudilerin gizli emellerine alet olmak isteyen Amerika elçisi Mr. Strauss gibi yabancı devlet memurlarının hareketlerini kontrol altında tutmaya çalışmıştır.

Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'nin bir çok resmî görevlisi, hatta Ali Ferruh Bey'in ifadesine göre, hiç olmaması gereken Hariciye Nazırı bile, bilerek veya bilmeyerek bu gizli emele hizmet etmiştir. Bunlardan Kudüs Evkâf Muhâsebecisi Ziya Efendi'nin yaptıkları yukarıda geçmişti; daha bir çok görevlinin de bu emele hizmet etmiş olacağını düşünmek normaldir.

Osmanlı Devleti'nin yasak kararlarına rağmen, Filistin'e Yahudi göçleri durmadı. Yahudiler, bu yasakları dolambaçlı yollara ve rüşvete başvurarak zorladılar. Dolambaçlı yolların başlıcasını İngiliz, Alman ve Amerikan vatandaşlığına girerek, bu yolla, kapitülasyon imtiyazlarından faydalanmak şeklinde Filistin'e gelip yerleşmeleri teşkil ediyordu. Bu durumu önlemek için 1887 de çıkarılan yeni bir fermanla, Yahudilerin hangi devletin tebaasından olurlarsa olsunlar Filistin'e yerleşmeleri yasaklanıyor, Kudüs'e "hacı" olmak niyetiyle gelenlerin kısa bir müddet için kalmalarına izin veriliyordu.[35] Buna rağmen Rothschild gibi Yahudi bankerleri veya onlar adına hareket eden bazı zenginler Filistin ve civarında yerleşim birimlerini satın alarak oralara Yahudi muhacirlerini iskan etmeye çalışmışlardır. Aşağıdaki Şura-yı Devlet mazbatası bu durumu açıkça göstermektedir:

"Dahiliye Nezâretinin Şûra-yı Devlet'e havale buyurulan 8 Cemaziyelahır 1314 tarih ve üç yüz otuz iki numerolu tezkiresi Dahiliye Dairesi'nde kıraat olundu. Mealinde Roçhild [Rothschild] nâmına hareket eden Almanyalı Emil Frank'ın Havran Sancağında teferrüğ eylediği kurâ ve mezâri'de ecnebi muhacirleri iskan olunmak meşrût olduğu halde bir çok Musevî muhacirlerinin berayı ziyaret Kudüs'e gitmek bahanesiyle istihsâl eyledikleri mürûr tezkireleri üzerine doğrudan doğruya Beyrut İskelesine çıkarak berren Havran'a gitmekte bulundukları beyanıyla bu misillûlerin iskeleye çıkmalarına meydan verilmemesi Suriye Vilayetinden iş'âr olunması üzerine bilhavale vilayet polis komiserliğinden yazılan derkenarda Beyrut iskelesine çıkanların herhangi millet ve mezhebden olur ise olsun ale'l-usûl tezkire ibraz etmedikçe salıverilmemeleri kaide-i muttehize icabından bulunduğu cihetle bu babdaki memnuiyet-i nizamiyenin muhafaza-i ahkamına itina olunmakda ve ale'l-usul mürur tezkiresini hâmil olan eşhas hakkında bir şey denilmemekte olub ancak Dersaadet ve mahall-i saireden kâide ve nizam-ı mahsûsunun tarifatına tevfikan mürur tezâkiri istihsâliyle doğrudan doğruya gelenler ile başka bir iskeleden tezkire alarak mîâdi zarfında vize ettirmemek suretiyle vürûd edecek eşhas hakkında edilecek muamelenin istizanı ifade olunduğundan bahisle iktizâsının iş'ârı Beyrut vilayetinden bâ tahrirât izbar olunması ve tebe'a-i ecnebiyenin dahile mahsus mürûr tezkiresiyle Memalik-i Şahane'ye geşt ü güzar edebilecekleri mürûr nizamnamesi ahkamından olmağla Havran ve sair cihetlere gidenlere mümânaat olunması muvâfık-ı maslahat olmayup fakat badema bera-yı ziyaret arz-ı Filistin'e giden Musevîlerin bir aydan ziyade ikamet etmemeleri hakkında Şûra-yı Devlet ve Meclis-i Mahsûs-ı Vükela kararıyla makam-ı nezarete tastîr olunan 25 Mart 1300 tarihli tahrirât-ı umumiye ahkamının ve ecnebi muhacirlerinin iskan olunmaması hakkındaki şartın muhafaza ve idamesi için bera-yı ziyaret Kudüs-i Şe-

rif'e gidecek olan Musevî muhacirlerine verilecek mürur tezkirelerine kurbiyeti ve azimet ve avdet için suhûleti derkenar olan Yafa tarikiyle gitmek üzere kaydının ilavesi temin-i maksada kafi olacağı sicill-i nüfus idaresinden ifade kılınmış ise de ehemmiyet-i madde cihetiyle işin bir kere Şura-yı Devletçe tedkîk-i lazimeden görünmüş olduğu beyanıyla icra-yı icabı istizan kılınmıştır.

İktiza-yı maslahat lede'l-müzakere iş'âr-ı nezaret vechiyle öyle bir işarette esasen bir mahzur olmadığı gibi temin-i maksada tamamıyla hidmet edebilmesi de me'mûl olmayub asl-ı maslahat mahallerince muhafaza-ı hükm-i memnûiyete tabi bulunmuş olduğundan kayd-ı mezkurun mürur tezkirelerine ilavesiyle beraber bu babdaki mukarrerat-ı esasiyenin muhafazasına itina olunması iki rey tarafından dermeyan olunmuş ise de öyle bir işaretin mürur tezâkirine kayd ve derci esasen temin-i maksada tamamıyla hidmet edememekle beraber bu yolda pasaporta malik olan züvvar ve seyyâhînin takyîd-ı azimet ve avdetleri de muvafık-ı hal ve maslahat olamayacağına nazaran mahafaza-ı hükm-i memnûiyet hakkındaki mukarrerat-ı esasiyenin mahallerince suret-i mutlaka ve kat'iyede bir kat daha mahfuziyetine dikkat ve itina olunmakla beraber her nevi kuyûd ve mekâsıdı temin etmek üzere züvvar ve seyyahîn yedinde bulunan pasaport ve tezkirelerin hîn-i muayenesinde ber muceb-i karar bir aydan ziyade ikamet edemeyeceklerine dair bir işaret ilavesi münasib ve kafi olacağından olvechile icab edenlere tebliğât-i ekîde icrası husûsunun Dahiliye Nezâret-i Celilesine havalesi ekseriyetle tezekkür kılındı. Olbabda emr ü ferman hazreti men lehu'l-emrindir. 21 Receb 1324"[36]

Belgeden de anlaşıldığı gibi Filistin topraklarına ayak basan Musevîlerin bir aydan fazla oralarda kalmaları kesinlikle yasaklanmıştır. Fakat bütün yasaklamalara rağmen Yahudiler peyderpey Suriye'ye gitmeyi başarırlar. Çoğu zaman Osmanlı yetkililerinden habersizce bölgeye sızmayı başaran Yahudiler zaman zaman da yetkililerce engellenmişlerdir. Örneğin Kasım 1882'de 180 kadar Yahudinin Yafa'ya gitmek üzere İstanbul'a uğradığını haber alan Sultan II. Abdülhamid, derhal Sadrazam Said Paşa'nın dikkatini çekerek Yahudilerin Suriye bölgesine sevklerinin engellenmesini ister. Said Paşa da Zabtiye Nazırı Mehmed Hafız Paşa'yı huzuruna çağırarak gerekli tedbirlerin vakit geçirilmeden alınmasını ve Yahudilerin Suriye ve Filistin'e yerleşmelerinin engellenmesi yolunda tedbirlerin artırılmasını tebliğ eder.[37]

Yahudilerin programları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, ortaya Siyonistlerin Filistin'e yerleşebilmeleri için gerekli her türlü imkanın seferber edilerek, birbirine paralel, fakat değişik yönlerden birkaç politikanın aynı anda ortak hedefe doğru yürütülmeye başlandığı gerçeği ortaya çıkıyordu.[38] Siyonistlerin Filistin'de koloniler kurmak için genelde şu usulleri takip ettikleri görülmektedir: Öncelikle Osmanlı Devleti'ni çeşitli yollarla ikna ederek Yahudilerin Filistin'e göç etmelerine razı etmek. Bu olmazsa Avrupa devletlerinin baskısıyla Bâbıâlî'yi, Yahudi göçmenleri Filistin'e kabule zorlamak. Bu iki yol sonuç vermez ise, gizli ve kaçak yollardan Filistin'de toprak satın almak ve Yahudi muhacirleri bir an evvel yerleştirmek.[39]27 Ağustos 1897 tarihinde İşviçre'nin

Basel kentinde, Birinci Siyonist kongresi toplanmıştır. Ertesi yıl ise bu toplantının ikincisi düzenlenmiştir. II. Abdülhamid ise, Siyonistlerin bu faaliyetlerini takip etmeye çalışmıştır. Theoder Herzl liderliğinde toplantı düzenleyen Siyonistlerin aldıkları kararlar hakkında Hariciye Nezareti, 5 Rebiulevvel 1316 tarihinde (m. 24 Temmuz 1898) Padişah'a bir tezkire arz etmiştir. Tezkire ve eklerinde Siyonistlerin İkinci Basel kongresi hakkında bilgi verilmektedir. Bu kongrede Siyonistlerin çalışmaları sayesinde örgütün iktisadî politikasını yürütecek bir Yahudi Milli Bankası kurulduğu ve bankanın tesis maksadı hülasa edilmektedir. Rusya, Avusturya ve İskenderiye'de bulunan siyonist komitelerin harekâtı ve Viyana'da yayınlanan *Correspondance* devlet gazetesi müdürü Newlinski'nin girişimleri hakkında bazı görüşlere yer verilmektedir. Ayrıca Siyonistlerin Avrupa, Amerika ve Afrika'nın büyük şehirlerinde merkezler kurdukları bildirilmektedir.[40] Londra'da sınırlı sorumlu bir anomim şirket olarak kurulan bu banka daha ilk kalemde 2 milyon sterlin sermaye ve "Yahudi Müstemleke Vakfı" adıyla faaliyete başladı. Adı geçen banka 1903'de sermayesi 100.000 sterlin olan "İngiliz-Filistin Şirketi"ni kurdu. Bu şirket Hayfa, Yafa, Kudüs, Hebron, Beyrut ve Gazze'de şubeler açarak Yahudi kolonizatörlerin her türlü toprak alım-satımıyla ilgilenmeye başladı.[41]

Londra'da toplanan Siyonistlerin aldıkları kararlar ile ilgili Avrupa basınında çıkan önemli gazete bendleri tercüme edilerek Padişah'a arz olunmuştur. Berlin Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen tahrirâtda Münih'te yayınlanan *Allgemeine Zeitung* gazetesinde Londra'daki Siyonistlerin umûmi kongresi hakkında yayınlanan bir makalede kongrenin programı şu şekilde özetlenmiştir: "Münih'de intişar eden ve oldukça haiz-i ehemmiyet bulunan *Allgemeine Zeitung* gazetesi nüsah-ı ahîresinden birine şu sırada Londra'da akd-ı ictimâ' eden Siyonist Umumî Kongresi hakkında bir mektub derc eylemişdir. Tercemesi leffen takdim-i huzur-ı âli-i Nezâretpenahileri kılınan işbu mektubun muharriri mezkur kongre mürettiblerinin efkar-ı mahsûsuna vakıf gibi görünmekde ve bu babda oldukça calib-i dikkat bazı malumat i'ta eylemektedir. Muharrir-i mûmâileyhin kavlince kongrenin programı ğayet vasi' olmakla beraber yalnız arz-ı Filistin'i değil arazi-yi mütecavireyi dahi şamil olmak üzere müstakil bir hükümet-i Musevî teşkili esasına müstenid imiş. Mamafih muharrer mektub bu hayal-ı batılın adîmu'l-icra olduğunu tasdîk etmekte ve arz-ı Filistin'-de bir melce' taharrisi ihtiyaç veya arzusunda bulunan Musevîler havali-i mezkûrede musta'mereler teşkili ile iktifa olunmasını tavsiye eylemektedir...."[42] Berlin Sefareti'nden gelen bu tahriratın sonuna bir mektub tercümesi eklenmiştir. Hariciye Nezâreti'ne gelen bu tahrirattan Yahudilerin o zamanlarda bile Filistin topraklarıyla yetinmedikleri ve gözlerinin civar topraklarda da olduğu anlaşılmaktadır.

Hicri 1322 (m. 1904)'de Filibe'de aleni bir şekilde yapılan Siyonistlerin kongresi hakkında Bulgaristan Komiserliği, Mabeyn Baş Kitâbetine şu bilgiler vermiştir: "Devletlü Efendim Hazretleri ahîren Filibe'de akd edilerek dört gün kadar devam eden aleni Siyonistler kongresinde altmış kadar aza ile bir hayli

samiîn bulunarak esna-yı müzakerede Yahudilerin memâlik-i muhtelifede uğradıkları takîbât ve sâire mevzûu bahs olup Hükümet-i Seniyye hakk-ı âlîsinde bir güna ziyanderazlıkta bulunulmadığı ve hîn-i müzâkerede Siyonistler iki fırkaya ayrılıp bir kısmı arz-ı Filistin'de iktiran-ı âmâle çalışmış ve Yahudilerin oraya nakline sa'y olunması cihetini iltizam ve diğer kısmı da İngiltere tarafından irâe edilmekte bulunan Uganda müstemlekesine yerleşilmesini tervîc eylemişlerse de kısm-ı evvelin 38 rey ile ekseriyeti kazandıkları ve kongrede calib-ı nazar-ı dikkat başka bir güna hadise vuku' bulmadığı Filibe Kitabeti'nin işarına atfen maruzdur."[43]

II. Abdülhamid'in bütün titizliğine ve Osmanlı hükümetinin yoğun çabalarına rağmen, Siyonistler binlerce taraftarlarını Filistin'e sokmayı ve orada yerleştirmeyi başardılar. II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılında kutsal topraklarda yaşayan Musevî nüfusu göçmen akınları sayesinde II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılına kıyasla üç misli artmış ve 80.000'e yükseltmişti. Bu zaman içinde Siyonistler, 40.000 dönüm toprak satın almayı ve 33 yerleşim merkezi (koloni) kurmayı başarmışlardı.[44]

Gelinen durum Siyonistlerin umdukları başarı değildi. II. Abdülhamid'den istedikleri tavizleri alamayan Siyonistler 1908 inkılabını bir ümit ışığı olarak gördüler. Başa geçen İttihat ve Terakkî iktidarı yeni hürriyet anlayışıyla önceleri olumlu bir yaklaşım içine girdi ve II. Abdülhamid'in Kudüs'ü ziyaret edeceklere geçici olarak uyguladığı "kırmızı tezkire" adı verilen izin belgesini kaldırdığı gibi Filistin'de toprak satın almayı da serbest bıraktı.[45] 10-22 Şevval 1327 (25 Ekim-06 Kasım 1909) tarihlerinde Dahiliye Nazırı'nın Sadaretle yaptığı yazışmalarda, eşitlik ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle, Kudüs'e giden Musevîler için "kırmızı tezkire" uygulamasının kaldırıldığı açıkça görülmektedir.[46] Daha sonra ise Siyonistlerin çabalarını Filistin'de kolonileşme yönünde planlı bir şekilde sürmeleri İttihatçıları kuşkulandırdı ve bu sebeple çeşitli yeni kısıtlamalar yürürlüğe kondu.[47]

SONUÇ

Filistin'de bir Yahudi devleti kurmak için koloniler oluşturma fikri, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da ortaya çıkan antisemitizm hareketleri sebep olmuştur. Eskiden beri Yahudilerin kafalarında var olan Siyon'a dönüş emeli bu hareketlerle hız kazanmıştır. Batıda gelişen antisemitizm hareketlerinden dolayı Yahudiler başlarının çarelerine bakmışlar, Filistin'e dönüp bir Yahudi devleti kurmak planı üzerine kafa yordular. Bu vesile ile Yahudiler, Avrupa'nın değişik şehirlerinde kongreler düzenleyerek Filistin'de yerleşim merkezleri (koloniler) kurulmasına karar verdiler. Bu gayelerle Yahudileri Filistin'e göçe teşvik ettiler. Yahudi işadamları bu konuda gereken malî desteği sağladılar. Bu arada nadir de olsa Osmanlı devleti tabiiyetinden olan bazı memurların da ihmalleri olduğu ve II. Abdülhamid döneminde böyle kişiler fark edildiğinde derhal haklarında gerekli tahkîkat ve muhakeme yapılarak cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Batı

devletleri de bu uğurda çok çaba sarf ettiler. Tüm bu nedenlerden dolayı kurulan İsrail devleti batı dünyasının ve kültürünün bir ürünüdür.

---

*Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ABD.

[1] Kodaman, Bayram – İpek, Nedim, "Yahudilerin Filistine Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha", *Belleten*, LVII/219 (Ağustos 1993), s. 565.

[2] Buzpınar, Ş. Tufan, "II. Abdülhamid Döneminde Filistin'e Yahudi Göçü Meselesi (1878-1908)", *Türkler* (Editörler: Hasan Celal Güzel ve diğerleri), I-XXI, Ankara 2002, XIII, s. 78.

[3] Kodaman-İpek, s. 566.

[4] Kocabaş, Süleyman, *"Vaat Edilmiş Toprak Filistin İçin Mücadele Türkiye ve Siyonizm*, Vatan Yayınları, İstanbul 1987, s. 126.

[5] Kocabaş, s. 129-130.

[6] Oliphant'ın Yahudileri Filistin'e yerleştirmek için gösterdiği çabalar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Buzpınar, Ş. Tufan, "II. Abdülhamid Döneminin İlk Yıllarında Filistin'de Yahudi İskanı Girişimleri (1879-1882), *Türkiye Günlüğü*, 30/Eylül-Ekim 1994, s. 58-65.

[7] Bu layihanın aslı ve genel bir değerlendirmesi hakkında bkz. Kodaman-İpek, s. 565-587.

[8] Karaman, M. Lutfullah, "Filistin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul, 1996, XIII, s. 93.

[9] Öke, Mim Kemal, *Siyonizm'den Uygarlıklar Çatışmasına Filistin Sorunu*, Ufuk Kitapları, 4.bsk., İstanbul 2002, s. 34-35.

[10] Öke, s. 41-44.

[11] Kutluay, Yaşar, *Türkiye ve Siyonizm*, İstanbul 1973, s. 108-109.

[12] Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), İrâde-i Meclis-i Vâlâ, No. 5276.

[13] Akgündüz, Ahmed, *Belgeler Gerçekleri Konuşuyor*, I-V, İstanbul 1997, I, 93-94.

[14] Genelde "tezkere" olarak kullanılan bu kelimenin doğrusu "tezkire" şeklindedir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, "tezkire", Dersaadet 1317, s.391.

[15] BOA, Y.A.HUS, 243/33.

[16] *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, (Editör: Hakkı Dursun Yıldız), I-XV, İstanbul 1992, XII, 226.

[17] BOA, Y.A.HUS, 377/51.

[18] Sadaret tezkiresi için bkz. BOA, Y. A. HUS. 380/18, 1

[19] BOA, Y. A. HUS. 380/18, 3.

[20] BOA, Y. A. HUS. 381/21.

[21] BOA, Y. A. HUS. 389/111; Ayrıca bkz. Y.A. HUS. 391/85,1,2; Y. A. HUS. 384/101; Y.A.HUS. 393/23,1.

[22] Kocabaş, 140.

[23] Bkz.: BOA, BEO, 118385; BOA, BEO, SYS, 2/2 122613.

[24] BOA, BEO, 118385.
[25] Bkz.: BOA, BEO SYS, 2/2 100304.
[26] BOA, BEO SYS, 2/2 100304.
[27] Kocabaş, s. 132.
[28] BOA, BEO SYS, 2/2 159600.
[29] BOA, BEO SYS, 2/2 159600, Sadaret'ten Beyrut vilayetine gönderilen şifreli telgraf. Ayrıca daha ayrıntılı bilgi için aynı gömlek içerisindeki Dahiliye Nazırı Memduh'un Sadaret'e gönderdiği tezkireye bakınız.
[30] Bkz.: BOA, BEO., SYS., 155346.
[31] BOA, Y. MTV. 200/41.
[32] BOA, Y. MTV. 298/141.
[33] BOA, Y. MTV. 303/14.
[34] BOA, YEE. Ç. II, 136 54, 275-276. Filistin sorunu konusunda önemli araştırmalarda bulunan Prof. Dr. M. Kemal Öke, bu belgeyi ve çalışmamızda kullandığımız başka belgeleri yukarıda adı geçen eserine (s. 95-97) almıştı. Osmanlı Arşivi'nde bu belgelerin asıllarına ulaştık ve birkaç tanesini karşılaştırdık. Belgelerde geçen bazı kelime ve cümleleri yazardan tamamen farklı okuduğumuzu burada belirtmek isteriz. Sayın Öke, orijinal belgenin 1. sayfanın 3. satırında geçen ve mümkün olmayan anlamındaki "müstahîl" kelimesini, "müstahyel (hayalî)" şeklinde; 4.str'daki "nüfûz" kelimesini "hüfus" şeklinde; 5.str'daki "iştira-yı arâ-yı eşirra" terkibini "iştirak-ı ara (müşterek) üşerra" şeklinde; 2. sayfa 18. str'daki "merkûm Yahudidir" sözünü "merhûm Yahudiler" şeklinde; 3. sayfa 20. str'daki "ve muhâceret fikriyle" sözünü "velev hareket fikri" şeklinde; aynı sayfanın sonundaki "hidmet" kelimesini "netice" şeklinde; 4. sayfa 1. str'daki "kudret-i baliğa-yı siyasiyelerine" terkibini "kudret-i bilgayeyi siyasilerine" şeklinde; 8. str'daki "hakaretleriyle" kelimesini "hareketlerile" şeklinde; 10. str'daki "marrü'l-arz" terkibini "marülvecih" şeklinde; 20. str'daki "lüzumunu" kelimesini "defaten" şeklinde okumuştur. Ayrıca orijinal belgenin 4. sayfa 11-12. satırlarında bulunan "Hariciye nazırlarının süfera ile yalnızca konuşmalarından tevellüd eden bu gibi mehâzirin def'i için badema ya.." ifadeleri, Sayın Öke tarafından -sehven olsa gerek- aktarılmamıştır. Asıl yeri 4. sayfanın 7. satırına ilave edilmek üzere, bir işaret konarak, sayfa altına yazılan aşağıdaki ifadeler, Sayın Öke tarafından belgenin sonuna kaydırılmıştır. "Yahudilerin otuzar kırkar olarak bir arada gelmeleriyle bir bir duhûlleri beyninde aynı maksada vusûl için fark olmadığından ve hiç biri muhacir olduğunu bittabi' ikrâr etmeyeceğinden memnuiyet ref' olunur nazır Paşa hazretlerinin şu mutalaa-ı ğafilanelerinden netayic-i muzırra tevellüdü tabiidir." Bu şekilde cümlelerin yer değiştirilmesi, belgenin yanlış anlaşılmasına sebep olmaktadır: Krş. Öke, 95-97.
[35] Kocabaş, s. 141.
[36] BOA, BEO, 66814.
[37] BOA, Y.A. Hus. 172/1, 2 Muharrem 1330/13 Kasım 1882'den naklen Buzpınar, *Türkiye Günlüğü*, s. 62.

[38] Öke, 39.
[39] Kodaman-İpek, s. 567.
[40] Tezkire ve eklerinin asılları için bkz. BOA, Y.MTV. 181/22.
[41] Öke, 39.
[42] BOA, Y.MTV. 207/38.
[43] BOA, Y.MTV. 259-1.
[44] Öke, s. 81.
[45] Karaman, "Filistin", *DİA*, 93.
[46] BOA, BEO, SYS, 273933.
[47] Karaman, "Filistin", *DİA*, s. 93-94.

Özet

Osmanlı Arşiv Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Döneminde Yahudilerin Filistin'e Yerleşim Çabaları

Bu çalışmada, Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşmek için vermiş oldukları mücadele, uyguladıkları taktikler ve Osmanlı devlet erkanının onlara karşı izledikleri politika arşiv belgeleri ışığında incelenmiştir. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da başlayan antisemitizm hareketlerinden dolayı Siyonistlerin, kutsal kabul ettikleri Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurmak amacıyla nasıl yoğun çalışmalar yürüttükleri; bu yüzden de II. Abdülhamid nezdinde ne tür girişimlerde bulundukları ve değişik yollar kullanarak Filistin ve civarında nasıl toprak satın alıp orada koloniler oluşturdukları belgeler ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yahudiler, Filistin, II. Abdülhamid, Siyonizm, Antisemitizm.*

Abstract

The Jew's Struggle To Establish Settlements In Palestine In The Period Of Abdulhamid II In View Of Ottoman Archives

The aim of this study is to investigate,with the aid of Ottoman arhives, the tactics and struggle of Jews to establish settlements in Palestine and the counter-tactics and the policies of the Ottoman Empire to prevent them. It also aims to bring into light how the Zionists, due to anti-semitic activities starting during the last quarter of 19th century, strived to establish a Jewish State on Palestinian lands which they conceived as sacred, and how they spent immense efforts to persuade Abdülhamid II for help for their plans and how they developed tactics to buy lands and establish settlements there.

Key Words: *Jews, Palestine, Abdulhamid II, Zionism, anti-Semitism.*